

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»,
професор В.С. Загородній
2020 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Аліної Сніжанни Степанівни на тему «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право, затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 24 жовтня 2017 року (протокол №2)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр цивільного права та цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» від 10 березня 2020 року

ПРИСУТНІ:

д.ю.н., професор Є.О. Харитонов, д.ю.н., професор Н.Ю. Голубева, д.ю.н., професор І.В. Давидова, д.ю.н., професор О.І. Сафончик, д.ю.н., професор І.В. Андронов, к.ю.н., професор О.М. Калітенко, к.ю.н., доцент Н.С. Адаховська, к.ю.н., доцент В.О. Гончаренко, к.ю.н., доцент К.М. Глиняна, к.ю.н., доцент Ю.В. Кривенко, к.ю.н., доцент М.В. Матійко, к.ю.н., доцент О.С. Омельчук, к.ю.н., доцент О.М. Берназ-Лукавецька, к.ю.н., доцент В.С. Деревнін, к.ю.н., доцент О.Ю. Цибульська, к.ю.н., доцент Н.І. Костова, к.ю.н., доцент Н.В. Фомічова, к.ю.н., доцент С.В. Завальнюк, к.ю.н., доцент О.В. Мельник, к.ю.н., доцент І. М. Іліопол, к.ю.н., доцент Р.Ф. Гонгало, к.ю.н., доцент Н.В. Волкова, асистент К.І. Спасова, аспірантка С.С. Аліна, ст. лаборант М.В. Кучеренко, лаборант В.С. Лоншакова.

З присутніх 5 докторів юридичних наук, 17 кандидатів юридичних наук та 1 асистент – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційної роботи аспірантки кафедри цивільного права Аліної Сніжанни Степанівни за темою: «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

СЛУХАЛИ:

Доповідь С.С. Аліної про результати проведеного нею дисертаційного дослідження.

Обговорення дисертації.

Виступ С.С. Аліної. Сучасні технології щоденно змінюють людське життя, збагачуючи його все новими і новими можливостями до самореалізації, комунікації, розповсюдження знань, задоволення інших потреб людини. Сучасний ступінь розвитку інформаційних технологій зумовлює розширення спектру суспільних відносин, що можуть виникати у віртуальному середовищі. Нові відносини виникають навколо нових об'єктів віртуального простору, які мають інформаційну, культурну, економічну та особисту цінність для суб'єктів таких відносин. Зіткнення інтересів окремих осіб у сфері створення, володіння, користування та розпорядження такими об'єктами виступає фактором, що визначає необхідність урегулювання таких відносин на рівні права. Можливість вільно розпоряджатися належним особі віртуальним об'єктом, у тому числі передати його у спадок, повинна бути врахована в законодавстві та правозастосовчій практиці. Ефективність правового регулювання даних відносин визначається належним науковим базисом, на основі якого і приймаються відповідні нормативно-правові акти.

Запит сучасного суспільства на розширення кола об'єктів цивільного права та забезпечення їх належного захисту прав на такі об'єкти обумовлює необхідність теоретичної розробки даних питань наукою цивільного права. Досягнення сьогоденної індустрії, виражені в повсюдному використанні сучасних інформаційних технологій і появі все нових і нових цифрових об'єктів, які мають матеріальну і нематеріальну цінність, досить повільно знаходять своє відображення в законодавстві. Тому складається ситуація, за якої правозастосовна практика змушена випереджати законодавче регулювання, а це загрожує неоднаковим або зовсім некоректним регулюванням цивільних відносин на практиці.

Актуальність теми дослідження також зумовлена фактичною відсутністю належного правового регулювання питань спадкування цифрових об'єктів у вітчизняному законодавстві.

В науці цивільного права на сьогоднішній день бракує комплексних досліджень правової природи ІТ-об'єктів як об'єктів суб'єктивних цивільних прав. Попри надзвичайну актуальність наукового опрацювання проблематики спадкування віртуальних об'єктів дослідження особливостей правової природи таких об'єктів спадкування фактично відсутні. Водночас у літературі наголошується, що для вирішення основного проблемного питання сфери спадкування окремих видів об'єктів є адаптування положень законодавства України до сучасних реальних відносин у державі, коли фізичним особам на підставі права власності можуть належати не тільки будинки та земельні ділянки, а й інші об'єкти.

Можна констатувати появу у вітчизняній науці цивільного права належного інтересу до проблематики спадкування ІТ-об'єктів, однак попри значний дослідницький інтерес до проблематики теми одночасно слід зазначити відсутність досліджень, пов'язаних з аналізом уже наявних моделей регулювання спадкових відносин з об'єктами зі сфери інформаційних технологій.

У дисертації дістало подальший розвиток наукове обґрунтування необхідності широкого залучення інформаційних технологій до процедур спадкування через жорсткий імперативний режим, установлений для форми заповіту. Визначено, що імплементація інституту електронного заповіту та розширення режиму секретного заповіту є перспективними напрямками наукової та законодавчої роботи в даній сфері.

У роботі вдосконалено систему наукових підходів щодо правової природи цифрових об'єктів, системи цивільних прав щодо таких об'єктів та можливостей спадкування прав на цифрові об'єкти.

У ході проведення дослідження також було отримано інші наукові результати, які вирізняються науковою новизною, мають важливе практичне та теоретичні значення.

За результатами доповіді С.С. Аліної були поставлені питання.

Давидова І.В. Які практичні проблеми спадкування об'єктів ІТ-технологій вдалося виявити під час здійснення дослідження?

Відповідь Аліної С.С. Перш за все, слід констатувати непристосованість чинного законодавства до динаміки змін у структурі суспільних відносин, значна частина яких сьогодні переходить у віртуальний простір. Політика невтручання держави до сфери ІТ-відносин зумовила появу альтернативного віртуального правопорядку, режим якого контролюється крупними ІТ-

корпораціями, а захищеність у таких відносинах пересічних осіб є недостатньою. Аналіз вітчизняної судової та нотаріальної практики свідчить про значний консерватизм суддів та нотаріусів у випадках необхідності вирішувати справи з приводу розпорядження цифровими об'єктами. У захисті прав власників цифрових активів відмовляють через відсутність законодавчого регулювання даних відносин. Попри підвищення цінності окремих ІТ-об'єктів та розширення сфер їх застосування діджиталізація спадкових правовідносин проходить вкрай повільно та існує ризик поряд з сірим ринком цифрових об'єктів отримати й ситуацію хаосу в відносинах передачі прав на ІТ-об'єкти та системного порушення прав людини без можливості їх захисту.

Омельчук О.С. Чим пояснюється вибір використаної методологічної основи дисертаційного дослідження?

Відповідь Аліної С.С. Вибір напрямків та підходів дослідження зумовлений інноваційним характером відносин, що включаються до об'єкта дослідження; фактичною відсутністю національного законодавства, що регулює відповідні відносини; існуючими проблемами правозастосовчої практики в питаннях захисту прав щодо цифрових об'єктів; швидким розширенням сфери відносин, що є напряду залежною від інформаційних технологій. Широке звернення до порівнянь дало змогу спрогнозувати зміну усталених доктринальних підходів до системи цивільних прав та способів їх реалізації та захисту.

Іліопол І.М. Як повинно здійснюватися правове регулювання даної сфери відносин до вироблення законодавчого підходу щодо правового режиму спадкування ІТ-об'єктів?

Відповідь Аліної С.С. Чинне законодавство передбачає можливість впорядкування відносин в тому числі на основі аналогії закону та аналогії права. Широкі можливості даних способів подолання прогалин повинні використовуватися судами та нотаріусами в процесі вирішення спірних ситуацій щодо спадкування ІТ-об'єктів.

Гонгало Р.Ф. Як, на Вашу думку, запобігти зловживанням правами та порушенням прав осіб, які реалізують своє право на електронний заповіт та заповіт в електронній формі?

Відповідь Аліної С.С. Основним дієвим способом захисту спадкових прав осіб у випадку електронного заповіту та заповіту в електронній формі повинні стати ті ж самі сучасні інформаційні технології. Питання інформаційної безпеки неодноразово піднімалися у спільноті науковців в сфері юриспруденції, а отже ефективний захист інформації, що становить собою волю заповідача є прерогативою спеціалістів з ІТ-безпеки.

Андронов І.В. Які перспективи подальших досліджень за даною темою вбачаються вірогідними на Вашу думку?

Відповідь Аліної С.С. В межах одного дослідження неможливо повністю охопити всі проблемні моменти теми спадкування ІТ-об'єктів. Для забезпечення в подальшому ефективного правового режиму спадкування ІТ-об'єктів вбачається необхідним здійснити комплексні дослідження проблематики спадкування окремих об'єктів із залученням технічних спеціалістів та виробленням конкретних моделей спадкування окремих ІТ-об'єктів.

В ОБГОВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

Доктор юридичних наук, професор Н.Ю. Голубєва: Актуальність теми роботи не викликає сумнівів та продиктована сучасним станом вітчизняної науки. Дисертаційне дослідження щодо спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством має теоретичне та практичне значення. Разом з тим у роботі слід було б більш детально зупинитися на перевагах електронної форми заповіту над письмовою та визначити можливі недоліки такої форми. Також необхідно звернути додаткову увагу на особливості правового регулювання спадкування прав на комп'ютерні програми у випадку створення їх у співавторстві. В цілому робота С.С. Аліної відповідає встановленим вимогам, виконана на достатньо високому науковому рівні та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент О.С. Омельчук зазначив, що дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. Разом з тим в роботі слід розкрити питання юридичної оцінки діючих практичних механізмів спадкування електронних активів, що передбачені користувацькими угодами окремих інтернет-сервісів, на предмет їх відповідності чинному цивільному законодавству. Вважаю, що робота С.С. Аліної С.С. може бути рекомендована до захисту.

Доктор юридичних наук, доцент І.В. Давидова відзначила, що актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів. Однак доцільно розширити частину роботи, що стосується напрямків реформування чинного законодавства на підставі результатів дослідження. Виявлені прогалини та колізії цивільного законодавства необхідно забезпечити конкретними пропозиціями змін та доповнень до чинного законодавства з внесенням останніх до висновків по роботі.

Кандидат юридичних наук, доцент Н.В. Волкова відзначила, що автором вироблено власну позицію щодо необхідності впровадження електронного

заповіту, однак важливо визначити, як саме електронний заповіт буде імплементовано до чинного законодавства. Також необхідно звернути додаткову увагу на передбачення практичних механізмів реалізації норм спадкового права у межах нотаріального процесу.

Доктор юридичних наук, професор І.В. Андронов відзначив, що в дисертаційному дослідженні С.С. Аліної бракує висновків щодо механізмів можливої адаптації норм спадкового права зарубіжних країн до реалій чинного спадкового процесу в Україні. Роботу збагатив би аналіз норм законодавства зарубіжних держав на предмет доцільності їх впровадження в національне законодавство.

Рецензент д.ю.н., доцент Давидова І.В. зазначила:

Дисертанткою здійснено актуальне комплексне дослідження за темою «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством». Про актуальність теми дослідження свідчать неодноразові спроби звернення вітчизняними науковцями до проблематики реалізації цивільних прав щодо ІТ-об'єктів. Однак у наявних наукових працях висвітлюються лише окремі аспекти теми, у зв'язку з цим необхідним є спеціальне дослідження за предметом теми, обраної дисертанткою.

Наведені авторкою аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження, предметом якого обрано спадкування цифрових об'єктів за цивільним законодавством України. Автором проведене комплексне системне дослідження за обраною темою, в результаті якого було отримано важливі для науки цивільного права висновки. С.С. Аліна не тільки довела потребу науки та практики у комплексному погляді на спадкові правовідносини щодо об'єктів ІТ, але й поставила низку нових питань, від вирішення яких залежить якість вітчизняної юридичної практики в подальшому.

На особливу увагу заслуговує визначені автором фактори, які зумовлюють особливості спадкування цифрових об'єктів та виключають можливість застосування традиційного порядку спадкування до таких об'єктів, серед яких динамічність існування; анонімність та знеособлення в питаннях володіння та використання; знаходження окремих об'єктів поза межами впливу держави та національного законодавства; нетрадиційність способів монетизації окремих об'єктів ІТ; невизначеність реальної та потенційної цінності окремих об'єктів.

Важливим є висновок, що правова природа електронних об'єктів відмінна від правової природи речей, що зумовлено нематеріальністю таких об'єктів та особливостями здійснення цивільних прав щодо них. Дане

твердження дозволило автору аргументувати необхідність запровадження особливого правового режиму спадкування електронних об'єктів є перспективним напрямком наукових досліджень з комплексним предметом, що передбачає взаємодію з представниками різних наук.

За результатами аналізу теоретичних висновків автора можна констатувати, що на сьогодні перспективним є подальше наукове дослідження правового режиму спадкування об'єктів ІТ.

В цілому, слід відмітити високий загальний рівень дисертаційного дослідження, оскільки крім теоретичних положень цінним у роботі є їх зв'язок з практичною площиною застосування висновків та результатів наукового пошуку. Авторка аргументовано пропонує при вирішенні питання включення криптовалютних активів до складу спадщини, на практиці враховувати функціональні особливості криптовалют взагалі та специфіку конкретного виду криптовалюти. На думку авторки, розширення сфери застосування секретного заповіту, широке залучення технологічних рішень для ефективного захисту змісту заповіту, використання можливостей «електронного» заповіту в перспективі спростять реалізацію права власника криптовалютного активу на безпечну передачу належних йому прав у спадок.

Однак, попри загальне позитивне враження від даної дисертаційної роботи, у ній є деякі недоліки та дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації під час захисту.

Зокрема, незрозумілим залишилося твердження автора, що висновки і пропозиції щодо запровадження сучасних технологій до нотаріального процесу повинні містити більш глобальний характер і виробляти рекомендації загального характеру, що можуть застосовуватися в більшій кількості випадків та протягом більш тривалого часу. Як саме можна передбачити появу нових об'єктів ІТ та запобігти виникненню прогалини в регулюванні цивільних відносин щодо таких об'єктів?

Крім того, вимагає додаткової аргументації думка щодо необхідності впровадження спеціального правового режиму спадкування криптовалютних активів.

Зазначені зауваження носять уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. З наведеного вище випливає загальний висновок про те, що дисертація С.С. Аліної за своїм науковим рівнем, одержаними результатами дослідження та пропозиціями відповідає вимогам, що ставляться до наукових робіт такого рівня.

Рецензент к.ю.н., доцент К.Г. Некіт відзначила наступне:

Актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується низкою факторів, серед яких можливість впровадження висновків і пропозицій науковця у законотворчу, наукову та навчальну діяльність в Україні. Авторка вірно наголошує на тому, що можливість вільно розпоряджатися належним особі віртуальним об'єктом, в тому числі передати його у спадок, повинна бути врахована в законодавстві та правозастосовчій практиці. Ефективність правового регулювання даних відносин визначається належним науковим базисом, на основі якого і приймаються відповідні нормативно-правові акти. Таким чином, С.С.Аліна обрала для свого дисертаційного дослідження дійсно актуальну тему та здійснила спробу вирішення дійсно значущих питань, що ставляться перед наукою цивільного права.

Враховуючи комплексність предмета дослідження, дисертантка намагається гармонічно поєднати загальнотеоретичні аспекти предмету дослідження з надбаннями галузевих юридичних наук і, зокрема, науки цивільного права. Крім того досліджено й реалізацію досліджуваних норм права на практиці. Зазначена всебічність аналізу визначає достатній рівень завершеності дослідження. Критичний аналіз положень чинного законодавства і визначення невідповідностей окремих положень та їх відсутності додає роботі індивідуальності та оригінальності.

Структура роботи, побудована дисертанткою, видається вдалою, оскільки забезпечила дисертантці можливість в логічній послідовності розглянути основні проблеми, що стосуються предмету дослідження та зробити відповідні висновки. Характеристика стану наукової розробки проблематики теми в першому розділі дисертації дала змогу визначити актуальні й пріоритетні напрямки дослідження та уникнути повторів і плагіату.

На увагу заслуговує спроба авторки класифікувати способи спадкування криптовалютних активів на традиційні (з використанням механізмів закріплених в чинному законодавстві), технологічні та змішані.

Зміст роботи свідчить про те, що дисертантка цілком успішно впоралася з поставленим завданням надати рекомендації щодо можливих змін та доповнень чинного цивільного законодавства з питань спадкування цифрових об'єктів загалом та окремих видів ІТ-об'єктів з урахуванням специфіки їх природи.

Однак, попри все вищесказане, дисертаційна робота містить положення, які потребують додаткового з'ясування, обґрунтування, з приводу яких можна зробити деякі зауваження.

Авторка ставить під сумнів відповідність волі і волевиявлення особи, яка зробила заповідальне розпорядження шляхом звукозапису. Одночасно С.С. Аліна додержується думки, що необхідно розширювати норму щодо можливих форм заповіту. Потребує роз'яснення думка автора щодо конкретних форм заповіту, які можуть цілком ефективно та головне безпечно виконувати функцію закріплення волевиявлення спадкодавця.

На основі власного дослідження автор робить висновок, що правова природа електронних об'єктів відмінна від правової природи речей, що зумовлено нематеріальністю таких об'єктів та особливостями здійснення цивільних прав щодо них. Відповідно до зробленого висновку вимагає уточнення наведена автором думка щодо того, що віднесення віртуальних об'єктів до товарів чи послуг, речей чи інформації при спробі їх визначення звужує потенційне коло таких об'єктів та взагалі не розкриває їх правову природу.

Проте, слід визнати, що зроблені зауваження мають дискусійний характер і не принижують загалом високої оцінки дисертації, що в свою чергу дозволяє зробити висновок про відповідність дисертації Аліної С.С. всім вимогам, які висуваються до наукових праць такого рівня.

Науковий керівник д.ю.н., професор Харитонов Євген Олегович зазначив: дослідження питань спадкування принципово нових об'єктів цивільних прав, таких як цифрові об'єкти, входить в сферу інтересу представників науки цивільного права.

Розвиток суспільних відносин відповідно до досягнень науково-технічного прогресу зумовлює необхідність їх врегулювання та визначення методів захисту цивільних прав учасників таких відносин.

Наявне коло проблем в законодавчому регулюванні та практиці його застосування свідчить про необхідність наукового вивчення та обґрунтування вірогідних змін до правового регулювання спадкування об'єктів інформаційних технологій.

Зазначене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, яка визначається не лише її значенням для вдосконалення теорії цивільного права, але й очевидною можливістю збагачення юридичної практики методичним матеріалом.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, отриманих дисертантом, не викликають сумнівів. Авторка належним чином обґрунтувала вибір теми дослідження, його об'єкт, предмет, мету та завдання. Дисертанткою використано сучасні методи обробки та аналізу наукової інформації.

Щодо методологічної основи дисертаційного дослідження слід зазначити, що відповідно до встановлених вимог його об'єкт і предмет як категорії наукового процесу логічно співвідносяться між собою як загальне та часткове. Теоретико-методологічний інструментарій дисертації зумовлений метою дослідження та особливостями досліджуваної сфери суспільних відносин.

Достовірність сформульованих в дисертації наукових висновків, положень, рекомендацій забезпечується використанням численних вітчизняних та іноземних наукових джерел, аналізом необхідних нормативно-правових актів та судової практики.

Авторці, як здається, вдалося досягти мети дисертаційної роботи, котра була визначена як розвиток науки цивільного права щодо спадкування ІТ-об'єктів, а також формулювання пропозицій про вдосконалення чинного законодавства України щодо порядку спадкування таких об'єктів. При цьому авторка виявила уміння чітко висловлювати свою думку, робити логічні висновки, обґрунтовувати свою позицію, що допомогло їй вирішити поставлені завдання: визначити поняття ІТ-об'єктів та співвіднести їх з іншими об'єктами цивільних прав; порівняти правову природу цифрових об'єктів та речей як об'єктів спадкування як перспективних факторів правового регулювання питань спадкування цифрових об'єктів; на підставі аналізу властивостей цифрових об'єктів визначити фактори, що виключають можливість спадкування цифрових об'єктів в порядку, встановленому чинним цивільним законодавством; виявити тенденції щодо змін в правовому регулюванні форми заповіту у зв'язку з широким залученням інформаційних технологій до спадкових правовідносин; визначити нормативні та практичні особливості спадкування об'єктів ІТ, що є об'єктами права інтелектуальної власності або суміжних прав; на підставі аналізу чинного цивільного законодавства та законодавства зарубіжних країн довести можливість спадкування цифрових активів, таких як профілі в соціальних мережах, персональні аккаунти тощо; визначити можливі способи спадкування криптовалютних активів, які ґрунтуються на особливостях правової природи останніх та враховують вимоги безпеки та конфіденційності власника криптовалютного активу; надати рекомендації щодо можливих змін та доповнень чинного цивільного законодавства з питань спадкування цифрових об'єктів загалом та окремих видів ІТ-об'єктів з урахуванням специфіки їх природи. Зазначені завдання відповідають меті дослідження. Про успішне виконання поставлених завдань свідчать наведені висновки та сформульовані пропозиції.

Дисертації притаманний високий ступінь обґрунтованості та новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором.

Ці та інші положення дисертаційної роботи С.С. Аліної свідчать про те, що поставлені завдання вирішені авторкою на належному науково-теоретичному рівні, а одержані у дослідженні результати характеризуються високим ступенем вірогідності та наукової обґрунтованості.

Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Теоретичною базою для висновків, зроблених у дисертації, виявилися праці таких науковців як К. Єфремова, К. Некіт, Р. Енан, Г. Стихара, О. Омельчук, Д. Гузь, Н. Голубева та ін. Широкий перелік найменувань у списку літератури свідчить про всебічність і комплексний характер проведеного дослідження.

Використана автором структурна побудова дисертації видається достатньо обґрунтованою і логічною. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до аналізу предмету дослідження. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Структура роботи повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, поставлені дисертантом при написанні роботи.

Перший розділ роботи присвячено визначенню правової природи ІТ-об'єктів, з'ясуванню їх місця серед інших об'єктів цивільних прав та здійсненню класифікації ІТ-об'єктів. Обґрунтування напрямків дослідження відповідно до специфіки проблематики теми дослідження виглядає вдалим та доцільним.

В тексті другого розділу визначаються проблемні моменти вітчизняного законодавства та юридичної практики в питаннях здійснення спадкових прав щодо об'єктів інформаційних технологій. Слушним є звернення до аналізу впливу сучасних інформаційних технологій на реалізацію спадкових правовідносин щодо спадкування за заповітом.

Третій розділ дисертаційної роботи складається з трьох підрозділів і присвячується характеристиці законодавчого регулювання та практичних умов спадкування окремих ІТ-об'єктів. Вдалою видається спроба аналізу вітчизняного правового режим спадкування електронних активів та

співвіднесення його з тенденціями, що наявні в зарубіжних країнах щодо регулювання цього питання. В останньому підрозділі дисертант визначає основні проблеми існуючого механізму відшкодування шкоди, завданої публічним суб'єктом права, та пропонує шляхи їх вирішення. Сформульовані дисертантом пропозиції змін до законодавства вбачаються слушними та аргументованими.

Загалом, авторці вдалося виконати поставлені завдання і досягти відповідної мети. Можна констатувати, що у дисертаційному дослідженні С.С. Аліної здійснено спробу запропонувати шляхи розв'язання практичних проблем та надано низку пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства в сфері спадкування електронних цифрових об'єктів.

Дисертація пройшла належну апробацію шляхом публікації її основних положень у фахових виданнях, в тому числі в зарубіжному, та повідомлення про результати дисертаційного дослідження на наукових конференціях, а також неодноразово обговорювалась на засіданнях кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, результати проведених авторкою досліджень та отримані нею нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що має істотне значення для розвитку цивільного права України. Зміст публікацій в достатній мірі відображає основні положення дисертації.

Викладене дає підстави для висновку, що дисертація С.С. Аліної виконана на належному науковому рівні, за обсягом і змістом, застосованими методиками досліджень і комплексним вирішенням поставлених завдань, обґрунтованістю висновків та науковою і практичною значимістю робота відповідає сучасним вимогам до написання дисертації на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії і може бути подана до захисту на спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 081-Право.

Підсумовуючи виступи, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Кривенко Ю.В. зазначила, що дисертаційне дослідження Аліної Сніжанни Степанівни на тему: «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації С.С. Аліної

ВИСНОВОК

кафедр цивільного права та цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації аспірантки кафедри цивільного права Сніжанни Степанівни Аліної на тему «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації схвалена та затверджена на засіданні кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол №5 від 23 жовтня 2017 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2017 року) та уточнена на засіданні кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол №15 від 23 червня 2019 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 9 від 26 липня 2019 року).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор Харитонов Є.О.

Актуальність дослідження дисертантки зумовлена фактичною відсутністю належного правового регулювання питань спадкування цифрових об'єктів у вітчизняному законодавстві.

В науці цивільного права на сьогоднішній день бракує комплексних досліджень правової природи ІТ-об'єктів як об'єктів суб'єктивних цивільних прав. Попри надзвичайну актуальність наукового опрацювання проблематики спадкування віртуальних об'єктів дослідження особливостей правової природи таких об'єктів спадкування фактично відсутні. В той час як у літературі наголошується, що для вирішення основного проблемного питання сфери спадкування окремих видів об'єктів є адаптування положень законодавства України до сучасних реальних правовідносин у державі, коли

фізичним особам на підставі права власності можуть належати не тільки будинки та земельні ділянки, а й інші об'єкти.

Можна констатувати появу у вітчизняній у вітчизняній науці цивільного права належного інтересу до проблематики спадкування ІТ-об'єктів, однак попри значний дослідницький інтерес до проблематики теми одночасно слід зазначити відсутність досліджень, пов'язаних з аналізом вже наявних моделей регулювання спадкових відносин з об'єктами зі сфери інформаційних технологій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розвиток науки цивільного права щодо спадкування ІТ-об'єктів, а також формулювання пропозицій про вдосконалення чинного законодавства України щодо порядку спадкування таких об'єктів.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

визначити поняття ІТ-об'єктів та співвіднести їх з іншими об'єктами цивільних прав;

порівняти правову природу цифрових об'єктів та речей як об'єктів спадкування як перспективних факторів правового регулювання питань спадкування цифрових об'єктів;

на підставі аналізу властивостей цифрових об'єктів визначити фактори, що виключають можливість спадкування цифрових об'єктів в порядку, встановленому чинним цивільним законодавством;

виявити тенденції щодо змін в правовому регулюванні форми заповіту у зв'язку з широким залученням інформаційних технологій до спадкових правовідносин;

визначити нормативні та практичні особливості спадкування об'єктів ІТ, що є об'єктами права інтелектуальної власності або суміжних прав;

на підставі аналізу чинного цивільного законодавства та законодавства зарубіжних країн довести можливість спадкування цифрових активів, таких як профілі в соціальних мережах, персональні аккаунти тощо;

визначити можливі способи спадкування криптовалютних активів, які ґрунтуються на особливостях правової природи останніх та враховують вимоги безпеки та конфіденційності власника криптовалютного активу;

надати рекомендації щодо можливих змін та доповнень чинного цивільного законодавства з питань спадкування цифрових об'єктів загалом та окремих видів ІТ-об'єктів з урахуванням специфіки їх природи.

Об'єктом дослідження виступають цивільні відносини, які виникають у зв'язку із передачею прав на цифрові об'єкти у спадок за цивільним законодавством.

Предметом дослідження є спадкування цифрових об'єктів за цивільним законодавством України.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження представлена системою взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, застосування яких забезпечує достовірність знання та вирішення поставлених цілей і завдань. У процесі дослідження були використані загальнонаукові методи (діалектичний, аналітико-синтетичний, системно-аналітичний), а також такі спеціальні методи (логіко-юридичний, порівняльно-правовий).

Використання діалектичного методу дало змогу проаналізувати різні доктринальні концепції щодо правової природи цифрових об'єктів як об'єктів права власності; правової природи окремих об'єктів ІТ (підрозділи 1.1, 3.2-3.3). Аналітико-синтетичний метод використовувався для визначення обсягу поняття цифровий об'єкт як об'єкт спадкових відносин (підрозділ 1.1). За допомогою системно-аналітичного методу дослідження на підставі аналізу чинного законодавства було визначено фактори, що виключають можливість застосування традиційного порядку спадкування до окремих цифрових об'єктів (підрозділ 2.1). Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України (ЦК України, ЦПК України, Законів України та підзаконних актів), виявити прогалини, що їх містять окремі нормативно-правові акти, а також виявити суперечності окремих нормативних приписів, що регулюють умови та порядок спадкування ІТ-об'єктів (підрозділ 2.2, розділ 3). Порівняльно-правовий метод використовувався для порівняння доктринальних положень, нормативного матеріалу та судової практики в Україні та зарубіжних країнах (підрозділ 3.2, 3.3).

Нормативну основу дослідження становлять положення Конституції України, ЦК України, ЦПК України, законів України та інших нормативно-правових актів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством.

Крім того, наукова новизна одержаних результатів полягає також у тому, що в дисертації *вперше*:

визначено, що цифрові об'єкти (або ІТ-об'єкти) – новий вид об'єктів цивільних прав, що з'являються разом із розвитком новітніх технологій;

виокремлено види цифрових об'єктів відповідно до функціонального, майнового, аксіологічного та об'єктиваційного критеріїв; вироблено поняття віртуальних об'єктів, якими є елементи віртуального простору, що не мають аналогічного матеріального виразу, становлять естетичну, культурну, інформаційну, економічну або іншу цінність, інтегровані до відповідної віртуальної системи, доступ до якої здійснюється за допомогою технічних засобів з використанням інформаційних технологій;

доведено, що правова природа віртуальних об'єктів відмінна від правової природи речей, що зумовлено нематеріальністю таких об'єктів та особливостями здійснення цивільних прав щодо них. Обґрунтування необхідності запровадження особливого правового режиму спадкування електронних об'єктів є перспективним напрямком наукових досліджень з комплексним предметом, що передбачає взаємодію з представниками різних наук;

визначено фактори, які зумовлюють особливості спадкування цифрових об'єктів та виключають можливість застосування традиційного порядку спадкування до таких об'єктів, серед яких динамічність існування; анонімність та знеособлення в питаннях володіння та використання; знаходження окремих об'єктів поза межами впливу держави та національного законодавства; нетрадиційність способів монетизації окремих об'єктів ІТ; невизначеність реальної та потенційної цінності окремих об'єктів;

визначено, що електронний заповіт – це односторонній правочин щодо розпорядження правами на віртуальне майно на випадок смерті правовласника. Від електронних заповітів слід відрізняти заповіти в електронній формі, вчинення яких передбачено в деяких іноземних державах. Використання електронної форми заповіту – прогресивне надбання інформаційного суспільства. Сучасні можливості використання інформаційних технологій однак не знаходять вчасного відображення в законодавстві, а, отже, від цього факту втрачає й юридична практика.

визначено, що з огляду на цивільно-правову природу як прав щодо окремих цифрових об'єктів, так і зобов'язань, що виникають щодо таких об'єктів, питання спадкування таких об'єктів повинні залишатися в межах

загальнодозвільного правового режиму. доведено, що можливість спадкування профілів, аккаунтів та іншого цифрового майна після смерті власника напряду залежить від умов користувацької угоди, яка може залишати за оператором соціальної мережі право розпорядитися цим майном;

удосконалено:

положення про необхідність врахування функціональних особливостей криптовалют взагалі та специфіку конкретного виду криптовалюти при вирішенні питання щодо вибудови ефективного механізму їх спадкування. Розширення сфери застосування секретного заповіту, широке залучення технологічних рішень для ефективного захисту змісту заповіту, використання можливостей «електронного» заповіту в перспективі спростять реалізацію права власника криптовалютного активу на безпечну передачу належних йому прав у спадок;

положення щодо використання інформаційних технологій в сучасних спадкових відносинах, а саме визначено, що найбільш характерними прикладами їх застосування слугують складання заповіту з залученням технічних засобів, фіксація посвідчення заповіту за допомогою технічних засобів, звернення нотаріуса в процесі пошуку майна до електронних реєстрів, ведення спадкового реєстру;

дістало подальшого розвитку:

положення щодо того, що перешкодою для докладного правового регулювання спадкування об'єктів ІТ можуть бути також етичні моменти, яких неможливо уникнути, коли справа стосується приватного життя особи;

наукове обґрунтування необхідності широкого залучення інформаційних технологій до процедур спадкування через жорсткий імперативний режим, встановлений для форми заповіту.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони, на думку автора, можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем спадкування об'єктів інформаційних технологій;

правотворчій діяльності – для вдосконалення вітчизняного законодавства в сфері регулювання відносин спадкування об'єктів інформаційних відносин;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення судової практики щодо спадкування об'єктів інформаційних відносин, підготовки науково-практичних коментарів до ЦК України, СК України;

навчальному процесі – при викладанні нормативних дисциплін «Цивільне та сімейне право», «Спадкове право» підготовці робочих програм,

підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Публікації. Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені у 6 наукових статтях, з яких 5 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статтю – у зарубіжному періодичному виданні, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

1. Аліна С.С. Спадкування криптовалют, токенів та інших цифрових активів: проблеми та перспективи. *Юридичний вісник*. №1. 2018. С. 191-195.

2. Аліна С.С. Електронний заповіт в системі сучасних спадкових правовідносин. Науково-практичний журнал «*Часопис цивілістики*». №29. 2018. С. 119-122.

3. Алина С.С. Правовое регулирование наследования цифровых активов в законодательстве зарубежных стран. *Visegrad journal in human rights*. №6/1. 2018. С. 11-14.

4. Alina S., Adakhovska N., Omelchuk O. Legal regulation of the inheritance of personal electronic assets. *Amazon Investiga*. 2019. №21. P. 468-476.

5. Аліна С.С. Фактори, що виключають можливість традиційного спадкування цифрових об'єктів. *Правова позиція*. 2019. Вип. № 3 (24). С. 119-123.

6. Аліна С.С. Співвідношення правової природи віртуальних об'єктів та речей як об'єктів спадкування. *Правові новели*. 2019. № 8. С. 40-44.

1. Аліна С.С. До питання про спадкування персональних сторінок в мережі Інтернет. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, І. І. Братінов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 448-450.

1. Аліна С.С. Особливості спадкування криптовалют відповідно до специфіки їх правової природи. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні*: матер. міжн. колокви. (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2018. С. 98-100.

1. Аліна С.С. Ознаки віртуальних об'єктів спадкового права. Східноукраїнська наукова юридична організація. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності*: Міжнародна

науково-практична конференція, м. Харків, 5-6 квітня 2019 р. Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 37-39.

1. Аліна С.С. До питання про спадкування персональних сторінок в мережі Інтернет. *Шерешевські читання «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України»*: матер. всеукр. науково-практичн. конфер., присвяченої 85-річчю академіка В.В. Луця (Одеса, 7 грудня 2018 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2018. С. 100-101.

1. Аліна С.С. Перспективи еволюції форми заповіту в системі сучасних спадкових правовідносин. *Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 5–6 квітня 2019 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С. 30-31.

1. Аліна С.С. Щодо питання використання інформаційних технологій при складанні та посвідченні заповіту. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 травня 2019 року. Запоріжжя : Запорізькаміська громадська організація «Істина», 2019. С. 19-21.

Характеристика особистості здобувачки. С.С. Аліна має вищу юридичну освіту. У 2000 р. закінчила Одеську національну юридичну академію і здобула кваліфікацію юриста. У 2003 р. закінчила Одеську юридичну академію і здобула кваліфікацію юриста (магістр). З 1999 року була призначена на посаду стажиста судді центрального районного суду м. Одеси. З 2002 по 2003 навчалася в інституті підготовки професійних суддів при Одеській національній юридичній академії. З 2003 по 2007 працювала помічником судді Приморського районного суду м. Одеси. З 2007 року працює на посаді судді Суворовського районного суду м. Одеси. Має стаж роботи 21 рік. З 2017 р. – аспірантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Володіє українською, російською, англійською мовами. Має 4 наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 2 наукові статті, опубліковані у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінка мови й стилю дисертації. Мова й стиль дисертаційного дослідження відповідають вимогам, які висуваються до наукової праці такого рівня.

У результаті попередньої експертизи дисертації Аліної С.С. та повноти основних результатів дослідження

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Аліної Сніжанни Степанівни на тему: «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.
2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Аліної Сніжанни Степанівни відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.
3. Рекомендувати дисертацію Аліної Сніжанни Степанівни на тему: «Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081-Право.

Рецензент:

д.ю.н., доцент,
професор
кафедри цивільного права

І.В. Давидова

Рецензент:

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри
цивільного права

К.Г. Некіт

